

**ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ-СТОМАТОЛОГІВ
У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ**

Полтавський державний медичний університет (м. Полтава, Україна)

latned@ukr.net

Метою статті було виявити сучасні проблеми практичної підготовки студентів на кафедрах стоматологічного профілю закладів вищої освіти України. Рівень професійних навичок студента залежить від його самомотивації до навчальної діяльності та вираженості прокрастинації щодо їх оволодіння. Значна кількість студентів у групі на стоматологічних кафедрах погіршує можливості викладача проконтролювати практичні навички здобувача освіти. На жаль, практичні навички не завжди відпрацьовуються у симуляційних класах, де маніпуляції проводяться на зубах, вставлених у зубні ряди фантома, замість цього використовуються пластмасові протези або окремі штучні зуби. У зв'язку з реформою системи охорони здоров'я України студенти отримують доступ до пацієнтів здебільшого під час виробничої практики у закладах комунальної чи приватної медицини, де реально надають невідкладну стоматологічну допомогу або асистують лікарям. Пандемія Ковід 19 також знизила рівень практичної підготовки майбутніх лікарів-стоматологів. В результаті вищевказаних проблем у теперішніх умовах студенти-стоматологи приймають за весь період навчання незначну кількість пацієнтів.

Якість практичної підготовки здобувачів освіти можна підвищити посиленням контролю за виконанням практичних навичок, відпрацюванням практичних навичок на фантомах і видалених зубах протягом всього періоду навчання на стоматологічних кафедрах, популяризацією студентського прийому пацієнтів під контролем викладача та співпрацею з приватними стоматологічними клініками. Перспективним напрямком є опитування студентів із метою встановлення причин низької мотивації до навчання для наступного вибору стратегії її підвищення.

Ключові слова: студенти, практичні навички, мотивація, компетентності.

Вступ. Останніми роками значна увага приділяється покращенню якості вищої медичної освіти, для чого в програми медичних дисциплін впроваджений професійно-компетентністий підхід, який підсилює відповідальність викладачів за результати навчання здобувачів освіти. Однією з цілей освітньо-професійних програм (ОПП) закладів вищої медичної освіти України є опанування студентами певних медичних маніпуляцій. Проте, пандемія Ковід 19 та реформування системи охорони здоров'я України ускладнили підготовку майбутніх лікарів, обмеживши їх можливості застосувати отримані знання в практичній діяльності, а особливо це впливає на підготовку спеціалістів, які навчаються за напрямком «Стоматологія». Тому **метою** статті було окреслити сучасні проблеми практичної підготовки студентів на кафедрах стоматологічного профілю закладів вищої освіти України.

Результати досліджень та їх обговорення. В першу чергу, рівень професійних навичок студента залежить від його самомотивації до навчальної діяльності, на яку викладач може впливати частково [1], ставлячи студенту конкретне практичне завдання, допомагаючи і контролюючи процес його виконання. У питанні самомотивації до навчання цікавим є аспект прокрастинації, яка визначається як нестача або відсутність саморегульованої діяльності і поведінкова тенденція відкласти те, що необхідно для досягнення мети. Прокрастинація виражається як відкладання виконання учбових завдань, реалізації власних досягнень на пізніший термін і зустрічається через низьку самоефективність, неефективний менеджмент часу та перевантаження написанням письмових завдань, історій хвороби [2, 3]. Тож частина студентів відкладають опанування практичними навичками до закінчення університету. Навіть деякі здобувачі вищої освіти, які асистують у приватних стоматологічних кабінетах, не можуть пояснити вибір та техніку стоматологічних маніпуляцій, які вони спостерігають там, в той час як інші обгрунтують та опановують ці маніпуляції. Високий ступінь прокрастинації потребує не лише допомоги викладача та авторитетного друга чи родича, які мотивуватимуть до навчання та порекомендують як планувати час, а й роботи з психологом [4].

Навчання іноземних студентів ускладнене не тільки їх низькою мотивацією та прокрастинацією щодо різноманітних теоретичних завдань та практичних навичок, а й мовним бар'єром та базовим рівнем освіти. Особливо це проявляється в студентів 3 курсу, які навчаються за напрямком «Стоматологія» та чия увага прикута до підготовки до складання «Крок 1», тож деякій кількості таких здобувачів освіти складно опанувати практичні навички за браком часу та обіцянкою зайнятись цим питанням після успішного складання ліцензійного іспиту.

Значна кількість студентів у групі (10-12) на стоматологічних кафедрах погіршує можливості викладача проконтролювати практичні навички здобувача освіти. Не завжди створені умови для відпрацювання практичних навичок у симуляційних класах, де маніпуляції проводяться на зубах, вставлених у зубні ряди фантома, замість цього використовуються пластмасові протези або окремі штучні зуби. Також важливим є виконання більшості практичних завдань, так в Дунайському приватному університеті (м. Кремс, Австрія) від студента у симуляційному класі вимагається виконати 60% практичних завдань на фантомі на мінімальну задовільну оцінку [5]. На нашу думку, робота в симуляційному класі дозволяє здобувачу освіти почувати себе впевненим під час прийому реальних пацієнтів. До того ж під час вивчення пропедевтичних дисциплін на 2 курсі неможливо оволо-

діти всіма технологіями, необхідними для прийому пацієнтів, тому відпрацювання практичних навичок проводиться студентами протягом 3-5 курсів як на фантомах, так і на видалених зубах [6].

Професійні компетенції формуються не лише під час аудиторних занять, а й самостійної роботи студентів, частка якої останніми роками збільшена в усіх стоматологічних дисциплінах. Сайти кафедр насичені відео та іншими навчально-методичними матеріалами, які дають змогу отримати знання про алгоритми конкретних практичних навичок. Але доцільним є не тільки надавати студентам посилання на відео стоматологічних маніпуляцій, клінічних випадків, а й перевіряти засвоєння цієї інформації за допомогою тестового опитування. Кожний студент не придбає собі портативну бормашину для самостійного відпрацювання практичних навичок на фантомі вдома. Незважаючи на це, минулого навчального року ми мали декілька мотивованих студентів 2 курсу міжнародного факультету, які препарували каріозні порожнини на фантомі вдома та надсилали викладачу фото своїх робіт.

Звичайно студенти мають змогу приймати один одного чи запрошених знайомих під час практичних занять, про що вони повинні потурбуватись заздалегідь. Але відсутність мотивації та ініціативи в цьому питанні стає бар'єром для оволодіння практичними навичками окремими студентами. За кордоном у вимогах до студентів у силабусах стоматологічних дисциплін зазначено, що очікується, що кожен студент виступить у ролі пацієнта протягом семестру. Нажаль, негативна упередженість щодо лікування в студентів є не тільки в пацієнтів, а й у деяких студентів. Університети можуть організувати для майбутніх пацієнтів екскурсії та демонструвати в яких умовах студенти готуються до роботи з ними, як, наприклад у Дунайському приватному університеті. Щоб зацікавити пацієнтів стоматологічне лікування у студентів під контролем викладача повинно бути безкоштовним або коштувати мінімально. До того ж прийом пацієнтів з викладачем має перевагу у відсутності обмеження в часі (30 хв) як у лікарів, що лікують пацієнтів безкоштовно в комунальній поліклініці, тож це дозволяє розширити перелік стоматологічних послуг для пацієнта.

За результатами анкетування у 2018/2019 н.р. частка студентів 4 курсу нашого університету, які погодились, що вони оволоділи фаховими компетентностями з профілактики стоматологічних захворювань, коливалась від 25,72 до 67,96% у залежності від конкретної компетентності [7]. В теперішніх умовах здобувачі вищої освіти, які навчаються в Україні і в інших країнах, вказують на нестачу практичної підготовки під час дистанційного навчання в умовах Ковід 19 [8, 9]. Зі слів самих студентів, дистанційний формат сприяє їх низькій мотивації до навчання. Тож уряд Шотландії відправив студентів-стоматологів цього навчального року на повторний курс через відсутність адекватної практичної підготовки минулого року, викликаній дистанційним навчанням [10]. Студенти в Україні провели частину минулого навчального року в карантині та мали деякий час для засвоєння практичних навичок.

У зв'язку з реформою системи охорони здоров'я України перелік безкоштовних стоматологічних по-

слуг, до яких залучались студенти, скоротився. Студенти отримують доступ до пацієнтів, яким надається невідкладна стоматологічна допомога, або асистують лікарям як під час практичних занять, так і під час виробничої практики. Ляховський В. І. та співавт. [11] пропонують підвищувати якість навчання студентів шляхом передачі клінік закладам вищої медичної освіти, тоді кафедри матимуть кращий доступ до пацієнтів. Інший шлях – співпраця з приватними стоматологічними клініками, на базі яких можна проводити частину практичних занять, де студенти можуть асистувати лікарям, та залучення інформаційної та спонсорської підтримки стоматологічних компаній до проведення конкурсів професійної майстерності серед студентів.

Катеренчук І. П. [12] зазначає, що увага до результатів Крок 2 призвела до того, що замість роботи з пацієнтом у клініці студенти в кращому випадку аналізують із викладачем правильні відповіді до тестових завдань. На нашу думку, ретельний розгляд ілюстрованих клінічних випадків із тестами також дає змогу підготуватись до практичної діяльності, тому що студенти можуть не побачити всі стоматологічні захворювання протягом навчання в університеті. Залучення підготовлених викладачами волонтерів у якості пацієнтів (стандартизована симуляція), робота яких оплачується погодинно, дозволяє студенту відпрацювати навички комунікації та обстеження [13], проте такий напрямок в Україні відсутній.

Студенти можуть займатися гігієнічним навчанням та вихованням дітей в організованих дитячих колективах. Так студенти з волонтерського загону «Посмішка» кафедри дитячої терапевтичної стоматології з профілактикою стоматологічних захворювань Полтавського державного медичного університету проводять навчання гігієни порожнини рота та складають алгоритм індивідуальної гігієни порожнини рота (зі списку стоматологічних маніпуляцій ОПП «Стоматологія») для дітей у дитячих садочках та школах.

Альтернативний шлях отримати практичні навички – практичні онлайн та очні семінари та майстер-класи із різних розділів стоматології за власні кошти. Проте ці заходи не завжди дають теоретичне обґрунтування стоматологічних маніпуляцій та часто не передбачають початковий рівень практичних навичок.

В результаті вищевказаних проблем із практичною підготовкою в теперішніх умовах студенти-стоматологи закінчують заклади вітчизняної вищої медичної освіти, прийнявши за весь період навчання незначну кількість пацієнтів.

Проте не слід вважати, що тільки Україна стикається з проблемами у підготовці майбутніх стоматологів. McGleenon et al. [14] вказують на недостатню кількість потрібних пацієнтів та підготовлених викладачів, а також зростаючу кількість студентів у Великобританії. Koole et al. [15] встановили, що у 76% навчальних закладах, які готують стоматологів в Європі, студенти отримують навички в імплантології, асистуючи іншим стоматологам, у 73% закладів студенти приймають пацієнтів під контролем викладача. Costa et al. [16] вказують, що у 38,1% стоматологічних шкіл Бразилії студенти не приймають пацієнтів молодше 3 років. В Єкатеринбурзі (Росія) переважна кількість студентів відпрацьовують навички не на пацієнтах, а

в симуляційних класах [17]. Тож навчальним закладом, які готують стоматологів, є над чим працювати.

Висновки. Протягом навчання на стоматологічних кафедрах не всі здобувачі вищої освіти відпрацьовують практичні навички для роботи лікарем-стоматологом у повному обсязі, що пов'язано з проблемами їх самомотивації та прокрастинації, організацією практичних занять в університетах, а також з ускладненим доступом до пацієнтів в умовах епідемії Ковід 19 та реформування системи охорони здоров'я в

Україні. Якість практичної підготовки можна підвищити більш широким залученням студентів 3-5 курсів до навчання у симуляційних класах, посиленням контролю за виконанням практичних навичок, популяризацією прийому пацієнтів студентами під контролем викладача та співпрацею з приватними стоматологічними клініками. Перспективним напрямком є опитування студентів із метою встановлення причин низької мотивації до навчання для наступного вибору стратегії її підвищення.

Література

1. Kaskova LF, Khmil OV, Khmil DO, Novikova SCh. Osnovy formuvannya profesiinoi motyvatsii navchalnoi diialnosti studenta. V: Zhdan VM, redaktor. Materialy navch.-nauk. konf. z mizhnar. uch. Realii, problemy ta perspektivy vyshchoi medychnoi osvity; 2021 Ber 25; Poltava. Poltava: UMSA; 2021. s. 121-3. [in Ukrainian].
2. Aziz N, Zain Z, Muhammad R, Raja Z, Mustapa AM, Mohd NH. Prioritizing causes of procrastination among university students: An empirical analysis. J Telecomm Elect and Comp Engg. 2017;9:179-83.
3. Xu J, Marjia M, Ahluwalia K, Zada DK, Tavakolizae H, Dao M. Interventional procrastination strategies for young adults in virtual settings: A systematic review. PsyArXiv [Internet]. 2021 May 8. Available from: <https://psyarxiv.com/cgvdb>. DOI: <https://doi.org/10.31234/osf.io/cgvdb>.
4. Uma E, Lee CH, Shapiai SNHBM, Binti Mat Nor AN, Soe HHK, Varghese E. Academic procrastination and self-efficacy among a group of dental undergraduate students in Malaysia. J Educ Health Promot. 2020;9:326.
5. Wolgin M, Grabowski S, Elhadad S, Frank W, Kielbassa AM. Comparison of a prepCheck-supported self-assessment concept with conventional faculty supervision in a pre-clinical simulation environment. Eur J Dent Educ. 2018;22(3): e522-e529.
6. Ron GI, Makerova NA. Otrabotka manualnykh navykov na udalennykh zubah i ee rol v formirovaniy professionalnykh kompetentsiy u studentov-stomatologov starshih kursov. Materialy mezhdunar. kongressa. Stomatologiya bolshogo Urala; 2019 Dek 4-6; Ekaterinburg. Ekaterinburg; 2020. s. 152-153. [in Russian].
7. Yanko NV. Spryiniattia fakhovykh kompetentnosti z profilaktyky stomatolohichnykh zakhvoriuvan sered studentiv 4 kursu stomatolohichnoho fakultetu Ukrainskoi stomatolohichnoho akademii. Visnyk problem biolohii ta medytsyny. 2019;1(148):221-224. [in Ukrainian].
8. Varvara G, Bernardi S, Bianchi S, Sinjari B, Piattelli M. Dental Education Challenges during the COVID-19 Pandemic Period in Italy: Undergraduate Student Feedback, Future Perspectives, and the Needs of Teaching Strategies for Professional Development. Healthcare (Basel). 2021;9(4):454.
9. Brailko NM, Tkachenko IM, Marchenko Ila, Nazarenko Zlu, Kovalenko VV. Problemy u perevahy orhanizatsii dystantsiinoho navchannia. V: Zhdan VM, redaktor. Materialy navch.-nauk. konf. z mizhnar. uch. Realii, problemy ta perspektivy vyshchoi medychnoi osvity; 2021 Ber 25; Poltava. Poltava: UMSA; 2021. s. 41-4. [in Ukrainian].
10. Gougeon M. Dental students to repeat a year, due to COVID-19 [Internet]. Dentistry Scotland; 2021. Available from: <https://dentistryscotland.co.uk/2021/04/01/dental-students-repeat-year-due-covid-19/>.
11. Liakhovskiy VI, Niemchenko II, Horodova-Andrieieva TV, Krasnov OH, Liakhovska AV, Riabushko RM. Problemy vyshchoi medychnoi osvity v Ukraini. V: Zhdan VM, redaktor. Materialy navch.-nauk. konf. z mizhnar. uch. Realii, problemy ta perspektivy vyshchoi medychnoi osvity; 2021 Ber 25; Poltava. Poltava: UMSA; 2021. s. 160-1. [in Ukrainian].
12. Katerenchuk IP. Problemy vyvchennia terapii v systemi dodyplomnoi pidhotovky likaria: Chomu «ne skhodiatsia pazly»? V: Zhdan VM, redaktor. Materialy navch.-nauk. konf. z mizhnar. uch. Realii, problemy ta perspektivy vyshchoi medychnoi osvity; 2021 Ber 25; Poltava. Poltava: UMSA; 2021. s. 123-4. [in Ukrainian].
13. McKenzie CT, Tilashalski KR, Peterson DT, Lee White M. Effectiveness of Standardized Patient Simulations in Teaching Clinical Communication Skills to Dental Students. J Dent Educ. 2017;81:1179-86.
14. McGleenon E, Morison S. Preparing dental students for independent practice: a scoping review of methods and trends in undergraduate clinical skills teaching in the UK and Ireland. Br Dent J. 2021;230:39-45.
15. Koole S, Vandeweghe S, Mattheos N, De Bruyn H. Implant dentistry education in Europe: 5 years after the Association for Dental Education in Europe consensus report. European Journal of Dental education. 2014;18:43-51.
16. Costa VS, Wanderley MT, Haddad A, Mayra KR, Prócida-raggio D, Imparato J, Bönecker M. Paediatric dentistry curriculum in undergraduate dental courses in Brazil. Revista da abeno. 2020;20(2):93-101.
17. Zheludev SE, Karaseva VV, Strizhakov VA. Osobennosti organizatsii samostoyatelnoy raboty studentov na profilnoy stomatologicheskoy kafedre v sovremennykh usloviyah. Problemy stomatologii. 2013;1:67-70. [in Russian].

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ-СТОМАТОЛОГІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Янко Н. В., Каськова Л. Ф., Новікова С. Ч., Хміль О. В.

Резюме. Пандемія Ковід 19 та реформування системи здоров'я України ускладнили ефективність підготовки майбутніх лікарів, обмеживши їх можливості застосувати отримані знання в практичній діяльності. Метою статті було виявити сучасні проблеми практичної підготовки студентів на кафедрах стоматологічного профілю закладів вищої освіти України.

Рівень професійних навичок студента залежить від його самомотивації до навчальної діяльності та вираженості прокрастинації щодо їх оволодіння. Нажаль, частина студентів відкладають опанування практичними навичками до закінчення університету. Значна кількість студентів у групі (10-12) на стоматологічних кафедрах погіршує можливості викладача проконтролювати практичні навички здобувача освіти. Не завжди створені умови для відпрацювання практичних навичок у симуляційних класах, де маніпуляції проводяться на зубах, вставлених у зубні ряди фантома, замість цього використовуються пластмасові протези або окремі штучні зуби. У зв'язку з реформою системи охорони здоров'я України перелік безкоштовних стоматологічних послуг, до яких залучались студенти, скоротився. Проте студенти отримують доступ до пацієнтів здебільшого під час виробничої практики у закладах комунальної чи приватної медицини, де реально надають невідкладну стоматологічну допомогу або асистують лікарям. Пандемія Ковід 19 також знизила рівень практичної підготовки майбутніх лікарів-стоматологів. В результаті вищевказаних проблем у теперішніх умовах студенти-стоматологи приймають за весь період навчання незначну кількість пацієнтів.

Якість практичної підготовки здобувачів освіти можна підвищити посиленням контролю за виконанням практичних навичок, відпрацюванням практичних навичок на фантомах і видалених зубах протягом всього періоду навчання на стоматологічних кафедрах, популяризацією студентського прийому пацієнтів під контролем викладача та співпрацею з приватними стоматологічними клініками. Перспективним напрямком є опитування студентів із метою встановлення причин низької мотивації до навчання для наступного вибору стратегії її підвищення.

Ключові слова: студенти, практичні навички, мотивація, компетентності.

SOME PROBLEMS OF PRACTICAL PREPARATION OF FUTURE DENTISTS AT HIGHER EDUCATION ESTABLISHMENTS IN UKRAINE

Yanko N. V., Kaskova L. F., Novikova S. C., Khmil O. V.

Abstract. Nowadays Covid 19 and transforming the Ukraine's healthcare system hit practical part of medical education, and especially dentists' preparation. Aim of the paper was reveal modern problems in practical preparation of dental undergraduates in Ukraine.

Initially, student's level of practical skills depends on his self-motivation to educational activity. There are many issues regarding the procrastination among students which could postpone practical preparation till graduation at medical university.

Number of students in the group (10-12) worsens teacher's abilities to control the practical skills of the student. All students do not make dental manipulations using phantom head manikin with replacement teeth, instead of this they plasticize using plastic denture or separate teeth. There is the need to make phantom exercises during the 2-5 years of study as on phantom, as on extracted teeth. Also independent work of students in learning algorithms of practical skills has to be controlled with tests.

Recently, list of free dental manipulations, that provided by undergraduates, was shorted due transforming the Ukraine's healthcare system. Pandemia Covid 19 worsened practical preparation of dental students as well. Giving abovementioned problems, nowadays dental students care not enough number of patients.

Such advantages of student's treatment need to be explained as no price and much more time compared to public dental clinics. Other way to improve student's access to patients is cooperation with private dental clinics where students could assist dentists. In addition, review of illustrated cases with tests may help to prepare to the practice, because students do not meet with all dental diseases during studying.

Problems in practical preparation of dental undergraduates in Ukraine related to their self-motivation and procrastination, organization of practical classes at medical universities, complicated access of students to patients due pandemic Covid 19 and transforming the Ukraine's healthcare system. Introduction preclinical exercises during the 3-5 year of study, increased control of practical skills, popularization of student's dental treatment and cooperation with private dental clinics may improve situation with practical skills.

Key words: students, competences, practical skills, motivation.

ORCID кожного автора та їх внесок до статті

Yanko N. V.: 0000-0002-3752-4110 ^{ABDF}

Kaskova L. F.: 0000-0003-0855-2865 ^{EF}

Novikova S. C.: 0000-0002-7131-4512 ^{EF}

Khmil O. V.: 0000-0001-5390-9099 ^{EF}

Конфлікт інтересів:

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

Адреса для кореспонденції

Янко Наталія Валентинівна

Полтавський державний медичний університет

Адреса: Україна, 36000, м. Полтава, вул. Шевченка, 23

Тел.: +380958417309

E-mail: latned@ukr.net

А – концепція роботи та дизайн, **В** – збір та аналіз даних, **С** – відповідальність за статичний аналіз, **Д** – написання статті, **Е** – критичний огляд, **Ф** – остаточне затвердження статті.

Рецензент – проф. Гасюк П. А.
Стаття надійшла 10.02.2021 року
Стаття прийнята до друку 02.08.2021 року